

Форкуца Олена Анатоліївна,
аспірантка кафедри європейської інтеграції та права,
Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Львів
ORCID 0000-0002-6786-1361

УДК 342.9

doi: 10.34213/tp.20.01.18

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ІНСТИТУЦІЙНОГО АУДИТУ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Розглянуто теоретичні підходи до забезпечення якості середньої освіти засобами інституційного аудиту. Розкрито сутність інституційного аудиту в освітній сфері та подано його трактування в нормативно-правовій базі України. Проаналізовано процедуру проведення інституційного аудиту в закладах середньої освіти. Аргументовано, що інституційний аудит є принципово відмінним від атестації, яка проводилася в школах і була засобом перевірки і контролю освітнього процесу. Розглянуто основні напрями, за якими здійснюється інституційний аудит в закладах середньої освіти. Проаналізовано досвід розвинутих країн, який стосується оцінювання освітнього процесу в школах. Обґрунтовано потребу упровадження позитивного досвіду розвинутих країн щодо застосування інституційного аудиту в українських реаліях.

Ключові слова: інституційний аудит, загальна середня освіта, освітні заклади, школи, якість

Постановка проблеми. Основним капіталом нації є інтелектуальні ресурси, здатні примножувати національне багатство. Примноження інтелектуального потенціалу нації можливе за рахунок високоякісних освітніх послуг, які отримує населення тієї чи іншої держави. Сучасний етап розвитку суспільства та виклики, які постають перед Українською державою, засвідчують зростаючу потребу в здобутті якісної освіти та розширенні спектра знань, умінь та навичок, необхідних для вдалого працевлаштування та забезпечення належного рівня добробуту українських громадян.

Функціонування високорозвиненого ринку освітніх послуг забезпечується відповідним рівнем попиту, наявністю потенційних споживачів, а також належним забезпеченням ринку достатньою кількістю закладів освіти. Наявність освітніх закладів, здатних забезпечити ефективну взаємодію суб'єктів на ринку і, як наслідок, отримання громадянами якісних освітніх послуг є запорукою прогресивного розвитку цивілізованого суспільства. У той же час оцінка якості функціонування освітньої галузі та закладів і установ, які забезпечують освітній процес, є однією з болючих проблем освіти на сучасному етапі трансформаційних змін в державі, що зумовлює потребу пошуку шляхів покращання оцінювання продуцентів освітніх послуг в освітній сфері України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних та прикладних питань, що стосуються освітньої сфери, та проблем, що існують у ній, займається широке коло науковців. Зокрема, проблематика освітньої галузі знайшла своє відображення у працях В. Базилевича, Й. Бексида, Т. Боголіба, Є. Бойка, Я. Бучковської, Л. Добровольської, О. Кукліна, М. Малика, К. Павлюка, В. Сафонові та багатьох інших дослідників. Разом із тим освітня сфера є надто багатогранною, а ринок освітніх послуг постій-

© Форкуца О. А., 2020

но постає перед щораз новими викликами, які зумовлюють потребу пошуку нових шляхів покращання функціонування галузі. Це стосується і забезпечення якості системи середньої освіти та пошуку шляхів покращання функціонування освітніх закладів, зокрема за допомогою засобів інституційного аудиту.

Постановка завдання. Метою цієї статті є обґрунтування теоретичних засад забезпечення якості середньої освіти засобами інституційного аудиту, роз'яснення сутності інституційного аудиту та його особливостей, дослідження досвіду розвинутих країн щодо оцінювання якості освітнього процесу в школах та представлення пропозицій щодо упровадження цього досвіду в освітню сферу України.

Виклад основного матеріалу. Розвиток освітньої сфери значним чином визначається якістю надання освітніх послуг, а також реалізацією освітніх послуг на засадах демократії, поваги до представників інших націй та культур, національної свідомості та гуманізму. Усі ці чинники формують та визначають особливості національної системи освіти, яку слід розглядати як комплекс установ методичного, науково-методичного та наукового спрямування, культурно-освітніх та навчально-виховних закладів, науково-виробничих підприємств та органів управління освітою місцевого та державного рівня. Ці заклади та установи покликано займатися вихованням осіб та надавати освітні послуги відповідно до реалізації права українських громадян на освіту, наданого їм Конституцією України [2].

У такій ланці, як загальна середня освіта, відносини регламентуються Законом України “Про загальну середню освіту”, прийнятого в 1999 р. У цьому нормативному документі зазначено, що під загальною середньою освітою слід розуміти “цілеспрямований процес оволодіння систематизованими знаннями про природу, людину, суспільство, культуру та виробництво засобами пізнавальної і практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності” (ст. 3) [4].

Забезпечення якісних послуг у сфері загальної середньої освіти здійснюється за допомогою інституційного аудиту, який проводиться на основі чинного законодавства, зокрема Закону України “Про освіту”, прийнятого у 2017 р. Згідно з цим нормативно-правовим актом, під інституційним аудитом слід розуміти комплексну зовнішню перевірку та оцінювання діяльності процесів управлінського та освітнього характеру, які відбуваються в закладі освіти і забезпечують його сталий розвиток та ефективну роботу (ст. 45 Закону України “Про освіту”) [6].

Слід зазначити, що в ст. 41 цього Закону відмічено, що система забезпечення якості освіти включає:

– внутрішню систему забезпечення якості, яка діє в кожному закладі загальної середньої освіти і за реалізацію якої відповідальним є керівник закладу;

– систему зовнішнього забезпечення якості освіти, у рамках якої і здійснюється інституційний аудит.

Загалом, Закон України “Про освіту” вводить в освітній процес нові терміни та поняття, такі як “затвердження нетипових освітніх програм”, “громадська акредитація закладів освіти” і власне “інституційний аудит”. Можна стверджувати, що цей законодавчий акт ґрунтується на новій

філософії реалізації освітнього процесу, що має безпосередній стосунок до проведення інституційного аудиту. Адже ще донедавна в освітніх закладах системи загальної середньої освіти передбачався контроль освітнього процесу, а з прийняттям Закону України “Про освіту” в 2017 р. акцент ставиться на упровадженні системи забезпечення якості освіти.

Отже, інституційний аудит можна розглядати як процес зовнішнього оцінювання діяльності закладів загальної середньої освіти, в основі якого лежить детальне вивчення управлінських та освітніх процесів, що в них відбуваються, і яке покликане допомогти цим закладам розвиватися на засадах інноваційності, прозорості, культури та партнерства з іншими освітніми закладами.

Механізм здійснення інституційного аудиту регламентовано і в інших нормативних документах. Зокрема, відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України “Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти” від 09.01.2019 р. № 17 визначено процедуру та особливості проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти в Україні. Згідно з цим нормативним актом, “інституційний аудит закладів освіти у плановому порядку здійснюється не частіше одного разу на 10 років відповідно до перспективних і річних планів” [5].

У загальному вигляді процедуру здійснення інституційного аудиту подано на рис. 1.

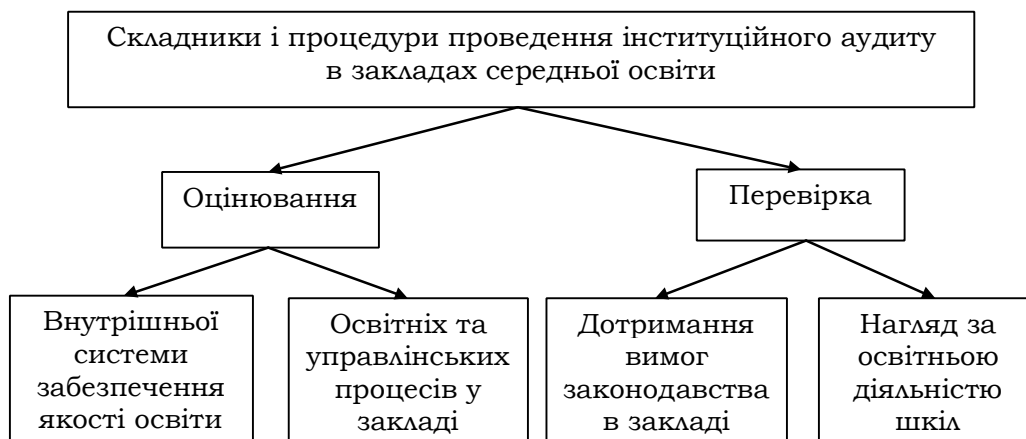

Рис. 1. Процедура проведення інституційного аудиту в закладах середньої освіти. Джерело: складено на основі [5]

Інституційний аудит спрямовано на підвищення якості освітньої діяльності закладів та установ, які забезпечують освітній процес та покращання внутрішньої системи забезпечення якості освіти в цілому. Застосування інституційного аудиту дозволяє узгодити управлінські та освітні процеси в освітньому закладі відповідно до чинного законодавства України.

Слід зазначити, що як засіб оцінювання якості освітньої діяльності закладів середньої освіти інституційний аудит є принципово новою процедурою, адже ще донедавна школи в плані контролю та перевірки їхньої діяль-

ності підлягали атестації, яка була надто формалізованою та неефективною. Відповідно, інституційний аудит покликано підвищити довіру суспільства до освітнього процесу, який відбувається в закладах середньої освіти, а також підвищити якість освітніх послуг, які надаються в них. Адже атестація, що здійснювалася в минулому, виявляла недоліки освітнього процесу, а інституційний аудит, навпаки, показує, як можна його покращити. Таким чином, школи можуть здійснювати вибір стратегії розвитку, спираючися на висновки проведеного аудиту.

Процедура здійснення інституційного аудиту включає в себе оцінювання якості освітньої діяльності закладів середньої освіти за основними напрямками, які показано на рис. 2.

Рис. 2. Напрями оцінювання освітніх і управлінських процесів закладу освіти та внутрішньої системи забезпечення якості освіти. Джерело: складено на основі [5]

Отже, інституційний аудит покликано здійснювати оцінювання освітнього процесу за чотирма основними напрямками, і результати цієї процедури повинно бути оприлюднено на сайтах закладу освіти та органу, який реалізовував оцінювальну діяльність. Відповідно до чинного законодавства

такими органами визначено Державну службу якості освіти України та її територіальні органи. Ці органи покликано здійснювати зовнішнє оцінювання якості закладів освіти, виявляти проблеми, що існують в освітніх закладах та пропонувати шляхи їхнього вирішення.

Засоби інституційного аудиту активно використовуються в загальній середній освіті багатьох розвинутих країн, таких як Швеція, Данія, Норвегія, Великобританія, Австрія, Литва, Чехія, Бельгія. Вони характеризують зовсім інший формат взаємин між школами та державою, ніж той, який був присутній на теренах постсоціалістичних країн і ґрунтувався на бюрократії, стереотипному розумінні процедури контролю та покарання за скоєні помилки в освітньому процесі.

Це не означає, що контроль освітньої сфери залишається поза межами перевірки якості освітнього процесу. Навпаки, у межах необхідності нагляду за діяльністю шкіл з боку держави оцінювання управлінських та освітніх процесів та перевірка функціональних обов'язків закладів середньої освіти буде здійснюватися відповідно до чинного законодавства. Проте інституційний аудит базується на засадах демократизму, незалежності оцінювання та ефективності і спрямований перш за все на те, щоб покращити якість освітнього процесу, а не знайти порушення в ньому.

Саме на такій основі здійснюється перевірка якості освітнього процесу засобами інституційного аудиту в розвинених країнах, проте в кожній із них ця процедура має свої особливості. Наприклад, Директорат з питань освіти та підвищення кваліфікації, який є зовнішнім органом у сфері моніторингу якості освітніх послуг у закладах середньої освіти Норвегії, у своїй роботі послуговується принципом: "Менше контролювати та рухатися до управління через відкритість" [3]. Саме прозорість є ключовим аспектом функціонування цього органу, який за приклад бере досвід інших розвинених країн Європи.

Слід урахувати той факт, що батьки норвезьких школярів активно беруть участь у діяльності шкіл, формуючи батьківські об'єднання, відповідно до чого освітнє середовище тісно генерується з громадськістю в суспільстві. Таким чином, відбувається співуправління в освіті, а моніторинг якості освіти переходить на принципово новий рівень.

Якщо розглянути, для прикладу, досвід Чехії, то в цій країні основний акцент у процесі інспектування ставиться на здоров'ї та безпеці дітей. Також шкільна інспекція оцінює психологічний клімат та можливість появи булінгу в школах [1]. Тому специфіка аудиту чеських освітніх закладів полягає в оцінюванні емоційного клімату та сприятливості для навчання дітей та роботи педагогів атмосфери в освітніх закладах.

Загалом у кожній країні є своя специфіка оцінювання якості освітнього процесу в закладах середньої освіти. Позитивний досвід варто враховувати в українських реаліях, оскільки українська система освіти перебуває у процесі кардинального реформування освітнього процесу, адаптовуючи його до нових суспільних викликів.

Треба пам'ятати, що ще не так давно українські школи мало комунікували між собою та з громадами, не мали практики реалізації спільних проектів і багато в чому були відірвані від тих суспільних процесів, які спостерігалися в той чи інший проміжок часу. Проте в умовах децентралізації, що реалізується в країні, рівень взаємодії та відповідальності між територіальними громадами та школами змінюється. Відповідно до переструктурування повно-

важень відділів освіти районних держадміністрацій повинні змінюватися і вимоги до якості освітнього процесу – їх слід оптимізувати та уніфікувати відповідно до викликів сучасності, а також забезпечити здійснення інституційного аудиту саме на таких принципах.

У цьому контексті застосування позитивного досвіду розвинених країн буде надзвичайно актуальним. Зокрема, йдеться про норвезький досвід, адже у цій країні у процесі оцінювання якості освітнього процесу беруть до уваги рівень окремої школи, муніципальний та загальнонаціональний рівень надання освітніх послуг. Зокрема, Директорат з питань освіти Норвегії оцінює роботу окремих шкіл, а потім узагальнює ситуацію в загальній середній освіті загалом по країні, розробляючи на цій основі стратегію розвитку галузі, її основні цілі та завдання на майбутнє.

Саме таким має бути інституційний аудит в Україні. Він повинен спрямовуватися на те, щоб не шкодити освітньому процесу, а навпаки – допомагати закладам середньої освіти розвиватися в напрямі покращання якості освітніх послуг. Рекомендації експертів, які здійснюють інституційний аудит, повинні бути не ультимативними, а такими, які залишатимуть за школами право вибору: чи враховувати їх у своїй подальшій діяльності, чи продовжувати працювати на звичному режимі.

Інституційний аудит покликано покращити взаємодію шкіл із громадами, а також із засновниками закладів середньої освіти. Адже процедуру оцінювання спрямовано не лише на внутрішню діяльність шкіл, але й на умови їхньої діяльності, у т. ч. й на зовнішнє середовище, у якому функціонує заклад.

Таким чином, забезпечення якості середньої освіти засобами інституційного аудиту дозволить покращити функціонування освітніх закладів за рахунок зниження рівня бюрократизації та підвищення рівня прозорості їхньої діяльності. Це, у свою чергу, сприятиме удосконаленню освітніх послуг, які отримуватиме населення в закладах середньої освіти України.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, інституційний аудит слід розглядати як процедуру зовнішнього оцінювання діяльності процесів, що відбуваються в закладі освіти відповідно до виконання ним належних йому функцій освітнього характеру та управління ними, у такий спосіб забезпечуючи сталий розвиток та ефективну роботу цього закладу на засадах інноваційності, прозорості, культури та партнерства з іншими освітніми закладами. Інституційний аудит покликано замінити колишню атестацію шкіл, яка перевіряла та контролювала їхню діяльність.

У сучасних умовах інституційний аудит покликано підвищити якість діяльності закладів середньої освіти та сприяти зростанню довіри суспільства до освіти в цілому. У напрямі упровадження інституційного аудиту в освітню сферу України корисним буде врахування позитивного досвіду розвинених країн, для того щоб запозичити кращі ідеї та напрацювання для упровадження в українських реаліях. Це дасть можливість не лише покращити якість надання освітніх послуг закладами середньої освіти, але й налагодити ефективний діалог між ними і громадськістю.

Перспективою подальших розвідок у цьому напрямі є аналіз стану забезпечення якості середньої освіти засобами інституційного аудиту в Україні та теоретичне обґрунтування інтегративної моделі управління якістю освіти в сучасних умовах загальноосвітнього комплексу.

Список використаних джерел

1. Закордонний досвід шкільного аудиту: Чехія. URL: <https://nus.org.ua/articles/zakordonnyj-dosvid-shkilnogo-audytu-chehiya/> (дата звернення: 02.01.2020).
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Офіційний веб-сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254-вр> (дата звернення: 27.12.2019).
3. Навчання по-норвезьки: як відкритість і довіра роблять школу якісною. URL: <https://nus.org.ua/articles/navchannya-po-norvezky-yak-vidkrytist-i-dovira-roblyat-shkolu-yakisnoyu/> (дата звернення: 02.01.2020).
4. Про загальну середню освіту : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14> (дата звернення: 28.12.2019).
5. Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти від 09.01.2019 р. № 17 : наказ Міністерства освіти і науки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19> (дата звернення: 30.12.2019).
6. Про освіту : Закон України. URL: zakon.rada.gov.ua/go/1060-12 (дата звернення: 29.12.2019).

References

1. Zakordonnyy dosvid shkilnogo audytu: Chehiya. URL: <https://nus.org.ua/articles/zakordonnyj-dosvid-shkilnogo-audytu-chehiya/> [in Ukrainian].
2. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. Ofi tsiiiny veb-sait Verkhovnoi Rady Ukrainy. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254-вр>.
3. Navchannya po-norvezky: yak vidkrytist i dovira roblyat shkolu yakisnoyu. URL: <https://nus.org.ua/articles/navchannya-po-norvezky-yak-vidkrytist-i-dovira-roblyat-shkolu-yakisnoyu/> [in Ukrainian].
4. Pro zagalnu serednyu osvitu: Zakon Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
5. Pro zatverdzennya Poryadku provedennya instytutsiynogo audytu zakladiv zagalnoyi serednyoyi osvity vid 09.01.2019 r. № 17: nakaz Ministerstva osvity i nauky. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19> [in Ukrainian].
6. Pro osvitu: Zakon Ukrainy. URL: zakon.rada.gov.ua/go/1060-12.

Forkutsa O. A.,

*Postgraduate Student of European Integration & Law Department, LRIPA NAPA, Lviv
ORCID 0000-0002-6786-1361*

ENSURING THE QUALITY OF HIGH EDUCATION BY MEANS OF INSTITUTIONAL AUDIT: THEORETICAL ASPECTS

The given article regards the theoretical approaches to ensuring the quality of high education by means of institutional audit. The essence of institutional audit is described in the educational sphere and interpreted within the regulatory-legal framework of Ukraine. It has been determined that institutional audit should be considered as a procedure for external evaluation of the activity of processes, which take place at the educational institution in accordance with its functions of educational nature for their execution and control, thus providing sustainable development and effective functioning of this institution on the basis of innovation, transparency, culture and partnership with other educational institutions.

The procedure of conducting an institutional audit is analyzed for secondary educational institutions. It has been noted that institutional audit is intended to replace the former attestation of schools, which audited and controlled their activity. As argued, institutional audit is a fundamentally new procedure, being a method of assessing the quality of educational activity at secondary educational institutions, since until now schools had to undergo attestation in terms of control and verification of their activity, which was too formalized and ineffective. It is substantiated that institutional audit aims at increasing public trust in educational process, taking place at secondary educational institutions, as well as improving the quality of educational services rendered therein.

The main trends of institutional audit at secondary educational institutions are also considered. The experience of the developed countries in evaluating the educational process at schools has been analyzed. The necessity of introducing positive experience of the developed countries is substantiated with respect to applying institutional audit within Ukrainian realia.

It has been shown that institutional audit in Ukraine will not harm the educational process, on the contrary – it will help secondary educational institutions to develop in order to improve the quality of their educational services. As proved, assurance of the quality of high education by means of institutional audit will let improve functioning of educational institutions by reducing the level of bureaucracy and by increasing the level of transparency of their activity. This, in its turn, it will help to improve the educational services rendered for population at secondary educational institutions in Ukraine.

Keywords: institutional audit, general high education, educational institutions, schools, quality.

Надійшла до редакції 20.02.2020 р.

